

GLEDALIŠKI LIST

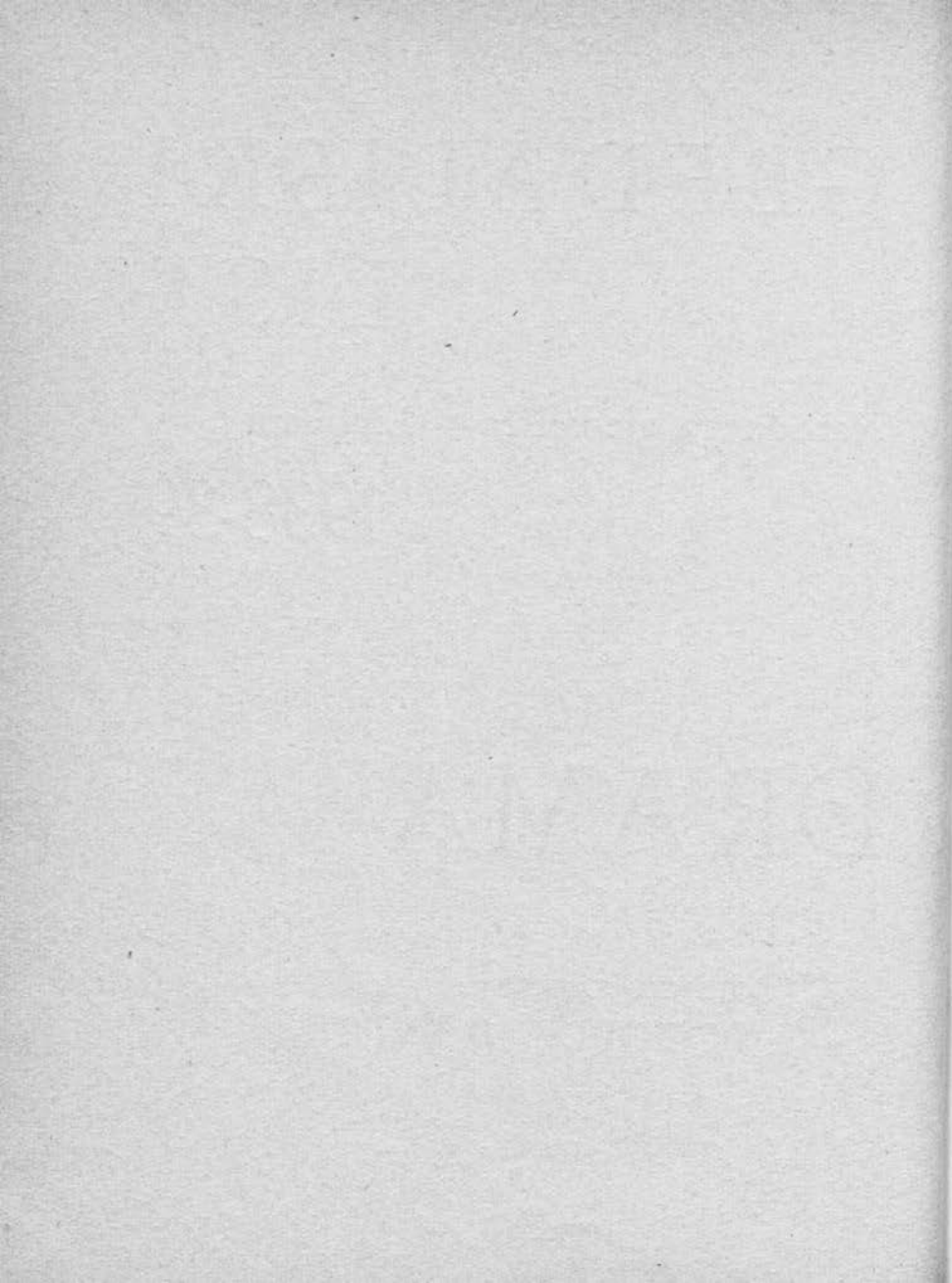
Narodnega gledališča v Ljubljani

1938-39

DRAMA

5 STANKO CAJNKAR:
POTOPLJENI SVET

Din 2-50

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1938/39

DRAMA

Štev. 5

STANKO CAJNKAR:

POTOPLJENI SVET

PREMIERA 8. OKTOBRA 1938

Ob tej novi slovenski drami se bo današnji človek pač moral ustaviti. Nikogar ni, ki bi ne bil ob nji duhovno prizadet. Zato se ob nji nehote domislamo tistih del, ki so drame bolj zaradi svoje izpovedne vsebine kakor zaradi dramatičnih prvin, to se pravi, da jim je zgoščeni dramatični svet neposrednejša in pripravnejša oblika kakor široka epična zgodba. To izrazito izpovedno delo zajema osrednja vprašanja današnjega sveta, v nji se življenje odpira v dveh skrajnih nasprotjih — v sredi pa je resnična drama, taka, o katerih svet na zunaj sicer malo ve, pa je skoraj splošna usoda količkaj živih ljudi. Izpovedni značaj te drame se že na zunaj kaže skoraj v samih dvogovorih; prvo in drugo dejanje obstoji v celem iz samega dialoga, šele ob koncu obeh naslednjih dejanj pride katastrofa, in še ta ne iz srede, ampak udari od strani. Sicer pa ni prav, da govorimo o stranskih stvareh, vse niti drame vodijo po sredi, nobeno dejanje tudi ni stransko, ker vsako zadeva v središče.

Najvažnejša oseba je duhovnik Pavel Velnar, mož velike nadarjenosti, dejavnosti in doslednosti, ki izpodkopan omahne; verski reformator in pedagog je ves ranjen od svoje okolice stopil iz srede življenja na drugo stran, pa se je pred njim odprl še hujši prepad in

končno mora nazaj — tako je zapisano v njegovi duši. Tako je zapisano celo v duši tistih, ki so se še bolj oddaljili kot on, zakaj njihov potopljeni svet živi in se brez prenehanja oglašča in kliče. Čim dlje smo šli, tem dlje je treba nazaj. Kaj je tragični spor v tej drami? Sama drama osebnosti bi bila tu premalo, niti obup nad časom ni zadosten povod za prelom. Zakaj se zamaje življenje Pavla Velnarja, da mora trpeti eno najgroznejših izkušenj, da se mu zrušita dva svetova zapored in šele preko razvalin najde domov? Začetek njegove drame se nam odkriva v II. dejanju; zelo podoben je tragičnemu sporu, kakor ga je upodobil Ibsen v »Brandu« z ozirom na tragiko trde vere: Vse ali nič! Velnar je občutil življenje in krščanstvo v taki razdalji, da ob zgledih resnične ali dozdevne onemoglosti ali počasnosti, s katero cerkveni zastopniki posegajo v današnjo družbo, začne izgubljati tla. Po udarcih, ki jih prejema za svoje delo, začne njegova notranja sila pešati, njegovo težišče se premakne in življenje začne dobivati sokov iz samih naravnih in umskih osnov. Njegov prvi svet še je potopil — drugi svet pa mu je kmalu tako tuj in nemogoč, da v njem ne more več dihati. Njegovo »nemirno srce« se ne more nikjer odpočiti, zaman se naslanja, ni opore — samo spoznanje prevare. Kar nas kliče, vabi in omamlja, so lepe prispele, minljivi čari, pesem krvi. Kakor strastni razumnik Brand nazadnje vprašuje: »Ali ni dovolj za odrešenje, da mož sam spozna quantum satis«, pa mu grmeči plaz, ki se zgrinja nanj, strahotno buči: »To je deus caritatis«, tako omamljeni Velnar spozna svojo onemoglost in zapuščenost ter sredi groze sprejema besede: »Brez Boga smo vsi strašno ubogi.«

Primeri z »Brandom« se je oglasila samo mimogrede, morda zato, ker so te tragedije žive v vseh odločilnih časih, ko se začno vrenja v velikih organizmih in ne samo v majhnih, slučajnih dogodkih. Pisatelj nam je skoraj vse, kar vznemirja današnjo krščansko družbo, zapletel v to osebnostno dramo, duhovno in stvarno življenje, vse v zapletku današnjega življenja. Njegova dialektika ne dela dejanju sile, čeprav se zdi, da ga ona giblje. Toda mnogo bolj so te resnice najprej doživete in s svojimi podobami drže zrcalo vsakemu, kdor hoče razmišljati. Šele iz vseh mnogoterih miselnih podob se oblikuje pravi zmisel drame: Kaj je življenje? Tragedija prevročega, na široko

odprtega srca, ki se ob hladnem redu zakrckne, se vnovič zaplete: Velnar še groznejše spregleda, v porogljivi ironiji vidi, da je razvoj šel mimo njega, sam pa je zastoj trpel. Ko mlada njegova sorodnica bere o reformah, ki jih je uvedel škof Ciril, se namreč zmisel drame prveč odpre. Nekdanji nasprotnik je vzel njegovo orožje, z njim zmaguje in se rešuje. Tedaj je v tej drami prav za prav zakopan vzrok in zmisel trpljenja. Današnji rod tolikokrat imenuje besedo življenje. Poudarja ga gotovo zato, ker mu je bližja njegova vsebina kot sam njegov zunanji red. Red sam na sebi se ujé, le ljubezen je tvorna in kdor jo žali in tepta, mori človeka. Življenje je vse. Strah božji prihaja iz resničnega spoznanja človeka, iz njega se zrcali tudi veličina in poslanstvo Cerkve. Življenje tudi uči, da sta za vse trpljenje, za velike zmote, zablode in krivice vedno dva vzroka, za sodbo pa je odločilno, kdo je zabodel prvi trn. Velnar ima svojo tragično krivdo, a ne sam. Poudarek življenja v današnjem dojetanju sveta zatorej ni noben naturalistični pojav, temveč zmaga nad naturalizmom, ki včasih seže tudi po lepem, idealnem videzu. Poudarek življenja je še več, je povelicanje naravnih resnic, ki so vidni del božje narave. Odtod pot k popolni veri ni težka. Zato nam je pisatelj tragično trpljenje Pavla Velnarja še dopolnil z vzvišeno podobo Klare Vigny, ki s čistim krščanskim potrpljenjem mirno gre skozi življenje in čaka samo božje volje. S to osebo se drama tudi sklene in razreši. — »Potopljeni svet« je najizrazitejše katoliško delo zadnjega časa pri nas. Oblikovalec je prav dobro čutil, da je samo domače okolje preozko, zato je dejanje v drugi polovici premaknil v širši svet. S tem je delo dobilo tudi rahlo simbolično veljavo. In kakor je njegov jezik skrbno odbran, tako je okolje štirih dejanj orisano skoraj z zasebno rahločutnostjo; le dramatika je domača in splošna obenem. Delo je bilo namenjeno za »Dom in svet«: že ob prvem dejanju je vzbudilo mnogo neutemeljenega vznemirjenja in samovoljne obsodbe. Kdor je tedaj sodil, naj zdaj bere celoto. Zaradi razmer je posebej treba poudariti, da pisatelj ni za knjigo spremenil najmanjše besede, kaj šele dejanje kakorkoli preokrnil.

Fr. Koblar.

Iz razgovora z režiserjem

V današnjih dneh, ko se uveljavljata z vsem poudarkom predvsem dva problema, politike in vojske, je prav, da je opozoril pisatelj Stanko Cajncar s svojim »Potopljenim svetom«, da je problem duhovnega življenja, naše stališče do vere in Cerkve ter marsikaterih, ta dva pojma oklepajočih teoretičnih in praktičnih vprašanj, prav tako važen, in da je bolj kot kdaj prej potreben temeljitega pretresa in obravnavanja.

Današnja doba, ki je spoznala vso moč resnice, da je življenje gibanje v znamenju razmer bodisi v pozitivno, bodisi v negativno smer, ne pa nepremičnost in krčevito vztrajanje pri tradicijah, ki s svojo zastarelostjo in okostenelostjo niso več zmožne življenja ter ne ustrezajo več razvoju časa in življenjskih potreb, ta doba neizprosno terja preorientacije v nekaterih duhovnih vprašanjih, terja odkritosrčne in pogumne analize nekaterih po tradicionalnem mnenju nedotakljivih vprašanj.

Pisateljeva zasluga je, da je posegel v jedro perečega duhovnega vprašanja ter na človeško najbolj odkrit in do zadnjih konsekvenc pošten način razkril in razgrnil problem, čigar rešitve čaka in za katerega se bori cela vrsta ljudi. Borba sodobnega duha, ki čuti, da potrebuje večne vrednote, vključene v nesvobodno tradicijo preteklosti, spročenja in novega, današnjemu času prilagodene vrednote, je nakazana v Cajncarjevem delu na osnovi različnih stališč, v katerih gledajo osrednje osebe te drame na perečnost teh vprašanj.

Ni mogoče oporekati, da so se zgodili v teku časa največji in najbolj nepričakovani preobrati, ki pričajo, da je tudi Cerkev navezana s svojim žitjem na menjave, ki jih prinaša s seboj življenje. Vendar pa včasih prihajajo dobe, ko to presnavljanje zastane, in tedaj nastanejo nujno nasprotstva med resničnim življenjem in njegovimi potrebami ter razvojem Cerkve, ki jo oklepata dogmatika in formalistika. Tu je zastavil pisatelj zahtevo po rešitvi, sprostivši in pravilno usmerjenem delovanju Cerkve, ki ima tudi nalogo podpirati človeštvo v življenjskem boju. Njegov junak stoji v borbi med pravim in takozvanim življenjem, med globoko občutenim prirojenim

in takozvanim trdim dogmatičnim poslanstvom. Pisateljevo delo je zahteva po duševnem ravnovesju in skladnosti, je zahteva dvigniti duhovno lepoto potopljenega sveta, jo izkopati, postaviti v življenje in luč in s tem modro odrešiti človeštvo, ki čuti v trenutkih jasnine, da ima tako potopljeno kraljestvo v sebi, in ki hrepeni po njem. Pisatelj problema sicer ni rešil, vendar to ni najnujnejša dolžnost dramatika, kajti njegova zasluga, da ga je sploh načel, je že sama po sebi dovolj velika.

Režiser Ciril Debevec je še pristavil:

»Vesel sem, da režiram delo pisatelja s tako človeško usmerjenostjo, da imam opravka s tako dragoceno umetniško osebnostjo. V pisatelju je toliko umetniške pristnosti, kakor je jaz za svoj okus v povojni dramatikki nisem našel, razen pri Ivanu Cankarju. Presenetljivo je za začetnika, da ima lep, koncizen in nenatran jezik, ki je brez afektacije in golega verbalizma.

Posebno me je prizadelo, da imam opravka s človekom, ki je vse navedene probleme bistveno v dnu srca in možganov doživel, da je bil od njih razrvan in prizadet, a jih je znal tako dvigniti na objektivno višino in jih izoblikovati brez sovraštva in tudi v ostrinah popolnoma netendenciozno. Cajnkar je, ne v tehničnem, temveč v vsebinskem smislu, te pereče vsakdanje probleme obravnaval in prikazal na čist in dragocen način. Zato je moja iskrena želja, da bi se kljub nedostatku, ki so za začetnika minimalni, razvil v tistega oblikovalca, posebno dramskega, za kakršnega ima po mojem globokem prepričanju ves zaklad.

Še posebej smatram za potrebno poudariti, da so takele človeške osebnosti, s to vsebino, s tem svetovnim nazorom in razgledom, s to notranjo urejenostjo, s to zrelostjo in predvsem s tem pogumom, današnjemu zmedenemu in grdemu času na vso moč potrebne in še posebej na Slovenskem, kjer so vsi odsevi in odmevi svetovnih grdob v negativnem smislu postoterjeni.

Iz krščanske filologije

Zdi se, kakor da nastaja nov svet. Bog sam je vrgel žalostne ostanke starega človeštva v retorto svojih preizkušenj in ga drži nad

ognjem svoje očičujoče ljubezni. Staro se začenja topiti, novo pa še ni našlo svoje oblike. Vse vre in išče novih zvez. Tudi besede izgublajo svoj pomen in se bore za priznanje nove vsebine, ki pa še ni jasna. Vse od zadnjega drobca stvarstva do pojma Boga samega je v razkroju. Razne blesteče besede postajajo tihe in nerazumljive, druge, nekdanj neznatne, hočejo priznanja od vseh. Govorimo isti jezik in vendar se ne razumemo. Materija ni več materija, duh ni več duh in beseda o Bogu pomeni nekaj novega.

Tudi v materinskem jeziku naše krščanske duhovne domovine je marsikaj v razkroju. V zmedu časa, v boju za ohranitev starih pravic, grabijo tudi naši ljudje po nekih tujih pojmi. Tako prinašajo zmedo v našo krščansko govorico, ki jo je ustvarila ljubezen Kristusova in zvestoba mučencev dveh tisočletij. To je tem bolj nevarno, ker besede same niso nove. Nova postaja samo vsebina. Beseda je vzeta iz najčistejšega in najboljšega besednjaka krščanske skupnosti, vsebina pa je čudno slabotna in nekrščansko zmaličena. Dva govorita o krščanskem zmagoslavju, pa misli eden na zmago križa, drugi pa na prvenstvo v svetnih zadevah. Dva govorita o ljubezni, pa misli eden dobrohotnost nasproti vsem ljudem, drugi pa priznanost do tistih, ki so iz njegove skupine. V taki zmedu je seveda globoka in živa edinost nemogoča. Ljudje, ki iščejo resnico, ne vedo, kdo pravo krščanstvo predstavlja in komu naj se zaupajo. Saj je navadno tako, da ljudje, ki prodajajo slabo blago, zelo kriče in vse drugo ponižujejo...

Ko pišem te misli, mi je želja po kakem besednem boju povsem tuja. Ne gre mi za debato. Ne mislim na tiste, ki se igrajo s pravovernostjo in iščejo izraze, ki bi jih bilo mogoče napačno razumeti. Predobro vem, da je resnica čudovito polna in globoka. Nikdo je ne more do zadnjih otenkov izraziti in dojeti razen Boga samega. Tudi Kristus je uporabljal uboge človeške besede, da je vsaj malo izrazil resnico in lepoto božjega neizmernega življenja. — Kdor hoče nabrati mnogo takih besed, ki so drzno povedane in hoté enostransko poudarjene, naj se spravi nad evangelij. Že sama pridiga na gori mu bo zagrenila njegov prazni trud. — Naša krščanska beseda ni nikoli samo zvok, ni zveza samih črk in glasov. Ko govorimo drug z drugim, ne tehtamo samó besed, ampak tudi duha, misel in srcé, če hočete. Tujcu govorimo drugače, manj svobodno in bolj eksegetsko

pravilno. Ko smo sami med seboj, hočemo do celotne resnice, ki je pa ni brez celotnega človeka. Ko govorim z bratom, ki pravi, da nosi Kristusa v sebi, ne vohunim in ne pripravljam zasede. Pa tudi sam ne želim, da pride kdo v takem bojevitim razpoloženju na razgovor. V naši krščanski skupnosti je treba nekoliko več zaupanja. Samo neiskrenost, vidna in dokazana neiskrenost druge strani, daje dispenzo od zaupanja. V tem najtežjem in najbolj odgovornosti polnem očitku pa ne smemo biti brez pogumne dobrohotnosti.

Kristjani imamo velike pravice, ker imamo prav takó velike dolžnosti. Ena teh čudovitih pravic (in dolžnosti) je pojasnjevanje besed iz naše krščanske materinske govorice. Ne gre za verbalizme, ne gre samó za študij krščanskega in splošno človeškega izrazoslovja vobče. Gre v prvi vrsti za življenje samo. Le življenje more besedo pojasniti. Samo življenje jo more poglobiti, kakor jo tudi samó življenje lahko kompromitira in ubije. Življenje posameznika je včasih samo senca pravega življenja. Znanje, dobrota, usmiljenje in potrpljenje pa utegnejo sicer tudi enemu samemu življenju dati vrednost in pomembnost. Toda to vrednost izpričuje samo krščanska skupnost pod vodstvom božjega Duha.

Če si kdo jemlje pravico, da sme pojasnjevati besede iz naše krščanske govorice, ima lahko za to več vzrokov. Meni je bila pred očmi samó zavest splošnega krščanskega plemstva otrok božjih in tiha misel, da mogoče vendarle kdo na to pojasnilo čaka.

O disciplini

Disciplina je urejenost. Pokorščina je samo drobec discipline. Kjer je pokorščina izraz prepričanja, kjer je uboganje izraz vesti in rezultat močnih vrednot človekove osebnosti, tam se disciplina ustvarja brez ukazovanja. Beseda pokorščina spremeni svoj primitivni pomen. Disciplina ni slepo podrejanje razuma in volje. Je le zavestna pot k cilju, ki je vsem pri srcu.

Vprašanje discipline je v bistvu rešeno v poglavju o edinosti. Disciplina ni neka povsem samostojna vrednota, kakor tudi edinost ne. Osnovnejše vrednote so: ljubezen, resnica, vera, upanje, modrost,

pravičnost, srčnost, zmernost in še mnogo drugega. Disciplina je neka rezultanta življenjskih sil, ki so neposrednejše. Res je, da utegne postati dolžnost discipline prav nujna, kronološko celo najnujnejša. Toda vse to samo »per accidens«. Tako postane lačnemu najnujnejša vrednota kruh, bolnemu zdravilo, brezposelnemu delo itd. Toda zaradi tega ne sme nastati zmeda v hierarhiji vrednot.

Klic po disciplini ni samo poziv k mehaničnemu zbiranju sil, ni samo zapoved uvrstitve in podrejenosti. Vse to ima svoj pomen, a prvo ni in ne more biti. Disciplini so postavljene meje, ki so tako svete, da jih nikdo ne sme prestopiti. Te meje so: resnica, liubezen, usmiljenje, svoboda in vest. To zadnje je v nekem oziru najmočnejši mejnik. Tudi svoboda ima kot mejnik discipline važno vlogo. Svoboda je kakor oddih, ki je vojaku po prestanem trudu bolj potreben kakor orožje. Svoboda je kakor pesem, ki jo poje vojska, ko gre zmagi nasproti. Brez nje je tudi Kristusova armada samo molčča skupnost neveselih hlapcev.

Stanko Cajnkar

PRIHODNJI DRAMSKI SPORED.

Dramsko osebje študira za konec tega meseca dve komediji, in sicer *A. Benedetti*ja veseloigro »30 sekund ljubezni« in pa angleškega komediografa *Priestley*ja učinkovito komedijo: »*Labournom Grove*«. Benedetti je našemu občinstvu znan po svoji komediji »Rdeče rože«, ki jo je drama uprizorila lani. Priestley pa je znan angleški dramatik, ki s svojo novo igro žanje po evropskih odrih velike uspehe. Italijansko komedijo režira prof. Šest, angleško *B. Kreft*.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

Patrol

The Patrol is a voluntary organization of young men and women who are interested in the welfare of their community. They are trained to observe and report on the activities of their neighbors, and to assist in the work of the police and fire departments. The Patrol is a valuable asset to the community, and its members are proud to serve their neighbors.

For more information, contact the Patrol Office at 123 Main Street, City, State, Zip.

Potopleni svet

Drama v štirih delih napisal Stanko Cajnar.

Režiser: CIRIL DEBEVEC

Dr. Pavel Velnar, duhovnik, profesor	erzi, pozneje knjiž-	
ničar v velikem mestu		C. Debevec
Lilijana Garnier, filmska igralka		M. Danilova
Vivina Garnier, njena sestra		V. Juvanova
Monsignor Ciril, škof		Gregorin
Klara Vigny, knjižničarjeva tajnica		Šaričeva
Tuji mož, delavec brez dela		Sever
Škofov sluga		x x x

Toaleta ge. Mire Danilove je izdelal modni salon »Vera«, Nebražna, Igriška ulica števil. 3.
Krzno posodila tvrdka Rot, Mestni trg 5. Klobuk izdelal arcačeva cesta.
M. Adar 6. Blago je dobavila tvrdka I. Avšič, Prešernova ulica števil. 3.
Obleko V. Juvanove izdelal atelje

Blagajna se odpre ob pol 20.

Začelo 20.

Konec po 22.

